

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 15ης Ιουνίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1 – Ενυπόθηκο δάνειο συνδεδεμένο με ξένο νόμισμα – Ρήτρες μετατροπής – Καθορισμός της συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ του ξένου νομίσματος και του εθνικού νομίσματος – Αποτελέσματα της διαπίστωσης του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας – Αποτελέσματα της ακυρώσεως της σύμβασης στο σύνολό της – Δυνατότητα έγερσης πρόσθετων αξιώσεων πέραν της επιστροφής των ποσών που έχουν συμφωνηθεί στη σύμβαση και της καταβολής τόκων υπερημερίας – Ζημία του καταναλωτή – Μη διαθεσιμότητα του ποσού των μηνιαίων δόσεων που καταβλήθηκαν στην τράπεζα – Ζημία της τράπεζας – Μη διαθεσιμότητα του ποσού του κεφαλαίου που χορηγήθηκε στον καταναλωτή – Αποτρεπτικό αποτέλεσμα της απαγόρευσης των καταχρηστικών ρητρών – Αποτελεσματική προστασία του καταναλωτή – Δικαστική ερμηνεία εθνικής κανονιστικής ρύθμισης»

Στην υπόθεση C-520/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – κεντρικός τομέας Βαρσοβίας, Πολωνία) με απόφαση της 12ης Αυγούστου 2021, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 24 Αυγούστου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

Arkadiusz Szcześniak

κατά

Bank M. SA,

παρισταμένων των:

Rzecznik Praw Obywatelskich,

Rzecznik Finansowy,

Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie,

Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

συγκείμενο από τους Κ. Λυκούργο, πρόεδρο τμήματος, L. S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin (εισηγητή) και Ο. Spineanu–Matei, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: A. M. Collins

γραμματέας: M. Siekierzyńska, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζήτησεως της 12ης Οκτωβρίου 2022,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο Arkadiusz Szcześniak, εκπροσωπούμενος από τους R. Górski και P. Płaska, radcowie prawni,
- η Bank M. SA, εκπροσωπούμενη από την A. Cudna-Wagner και τον G. Marzec, radcowie prawni, καθώς και από τους B. Miąskiewicz και M. Minkiewicz, adwokaci,
- ο Rzecznik Praw Obywatelskich, εκπροσωπούμενος από τον M. Taborowski, ως Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich, την B. Wojciechowska, radca prawny, και τον G. Heleniak, adwokat,
- ο Rzecznik Finansowy, εκπροσωπούμενος από τον B. Pretkiel, ως Rzecznik Finansowy, επικουρούμενο από τις P. Tronowska και M. Obroślak, radcowie prawni,
- ο Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie, εκπροσωπούμενος από τον M. Dejak, prokurator delegowany do Prokuratury Regionalnej w Warszawie, και τον M. Dubowski, Prokurator Okręgowy w Warszawie,
- ο Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, εκπροσωπούμενος από τον J. Jastrzębski, πρόεδρο της Επιτροπής χρηματοπιστωτικής εποπτείας, τον K. Liberadzki και την A. Turaj-Cholewa, radca prawny,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna και την S. Żyrek,
- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις P. Barros da Costa, C. Chambel Alves, A. Cunha και S. Fernandes,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον N. Ruiz García και την A. Szmytkowska,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29), καθώς και των αρχών της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του Arkadiusz Szcześniak (στο εξής: A.S.) και της Bank M. SA με αντικείμενο αγωγή για την είσπραξη απαιτήσεως απορρέουσας από τη χρήση κεφαλαίων προερχόμενων από σύμβαση ενυπόθηκου δανείου η οποία έπρεπε να ακυρωθεί διότι δεν ήταν δυνατόν να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η δέκατη και η εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχουν ως εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι είναι δυνατόν να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες [...]

[...]

ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές.»
- 4 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, αν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»
- 5 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το πολωνικό δίκαιο

- 6 Το άρθρο 5 του *ustawa – Kodeks cywilny* (νόμου περί του αστικού κώδικα) της 23ης Απριλίου 1964 (Dz. U. του 1964, αριθ. 16), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: αστικός κώδικας), ορίζει τα εξής:
- «Απαγορεύεται η άσκηση του δικαιώματος κατά τρόπο που αντιβαίνει στον κοινωνικοοικονομικό σκοπό του δικαιώματος ή στις αρχές της κοινωνικής συμβίωσης. Μια τέτοια πράξη ή παράλειψη του δικαιούχου δεν θεωρείται άσκηση του δικαιώματος και δεν απολαύει προστασίας.»
- 7 Το άρθρο 222, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα:
- «Ο κύριος ενός πράγματος μπορεί να απαιτήσει από τον πραγματικό κάτοχό του να το επιστρέψει, εκτός αν ο κάτοχος του πράγματος έχει αντιτάξιμο έναντι του κυρίου δικαίωμα κατοχής του πράγματος.»
- 8 Κατά το άρθρο 358¹, παράγραφοι 1 έως 4, του αστικού κώδικα:
- «1. Με την επιφύλαξη ειδικών διατάξεων, όταν η υποχρέωση αφορά, από τη γέννησή της, χρηματικό ποσό, η παροχή εκπληρώνεται με την καταβολή της ονομαστικής αξίας.
2. Τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να ορίζουν στη σύμβαση ότι το ποσό της χρηματικής παροχής καθορίζεται επί τη βάσει μονάδας της οποίας η αξία δεν είναι χρηματική.
3. Σε περίπτωση ουσιώδους μεταβολής της αγοραστικής δύναμης του νομίματος μετά τη γένεση της υποχρέωσης, το δικαστήριο μπορεί, αφού λάβει υπόψη τα συμφέροντα των μερών και σύμφωνα με τους κανόνες κοινωνικής συμβίωσης, να τροποποιήσει το ποσό ή τον τρόπο εκπλήρωσης της χρηματικής παροχής, ακόμη και αν η παροχή αυτή έχει καθοριστεί με δικαστική απόφαση ή με τη σύμβαση.
4. Ο επαγγελματίας δεν μπορεί να απαιτήσει τροποποίηση του ποσού ή του τρόπου εκπλήρωσης της χρηματικής παροχής, εάν αυτή συνδέεται με την εκμετάλλευση της επιχείρησής του.»
- 9 Το άρθρο 361, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:
- «1. Το πρόσωπο που οφείλει αποζημίωση ευθύνεται μόνο για τις συνήθεις συνέπειες της πράξης ή της παράλειψης που προκάλεσε τη ζημία.
2. Εντός των προαναφερθέντων ορίων και εφόσον δεν προβλέπεται άλλως από τον νόμο ή από συμβατική ρήτρα, η αποζημίωση καλύπτει τις ζημίες που υπέστη ο ζημιωθείς και τα κέρδη που θα είχε αποκομίσει αν δεν είχε υποστεί τη ζημία.»
- 10 Το άρθρο 385¹, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα έχει ως εξής:
- «1. Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Αυτό δεν ισχύει για ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, ιδίως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια.

2. Εάν μια συμβατική ρήτρα δεν είναι δεσμευτική για τον καταναλωτή σύμφωνα με την παράγραφο 1, η σύμβαση παραμένει κατά τα λοιπά δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη.»

11 Το άρθρο 405 του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Όποιος αποκόμισε περιουσιακό όφελος χωρίς νόμιμη αιτία με ζημία άλλου υποχρεούται να αποδώσει την ωφέλεια σε είδος και, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να επιστρέψει την αξία της.»

12 Το άρθρο 410, παράγραφοι 1 και 2, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Οι διατάξεις των προηγούμενων άρθρων έχουν ιδίως εφαρμογή σε περίπτωση αχρεωστήτως καταβληθείσας παροχής.

2. Η παροχή είναι αχρεώστητη αν αυτός που την εκπλήρωσε δεν υπείχε γενικώς υποχρέωση ή δεν υπείχε υποχρέωση έναντι του προσώπου προς το οποίο κατέβαλε, ή αν εξέλιπε η αιτία της παροχής ή δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος σκοπός της, ή αν η δικαιοπραξία από την οποία πηγάζει η υποχρέωση παροχής ήταν άκυρη και δεν κατέστη έγκυρη μετά την εκπλήρωση της παροχής.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

13 Στις 25 Ιουλίου 2008 ο A.S. και η σύζυγός του E.S. συνήψαν με την Bank M. σύμβαση ενυπόθηκου δανείου διάρκειας 336 μηνών για ποσό 329 707,24 πολωνικών ζλότι (PLN) (περίπου 73 000 ευρώ), πλέον τόκων με κυμαινόμενο επιτόκιο (στο εξής: σύμβαση ενυπόθηκου δανείου). Οι ρήτρες της σύμβασης αυτής δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Το δάνειο ήταν συνδεδεμένο με το ελβετικό φράγκο (CHF), η δε σύμβαση προέβλεπε ότι οι μηνιαίες δόσεις του δανείου ήταν καταβλητέες σε πολωνικά ζλότι κατόπιν μετατροπής βάσει της τιμής πώλησης του ελβετικού φράγκου σύμφωνα με τον πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών της Bank M. κατά την ημερομηνία καταβολής κάθε μηνιαίας δόσης. Μετά τη σύναψη τροποποιητικής πράξης της σύμβασης στις 6 Σεπτεμβρίου 2011, οι A.S. και E.S. απέκτησαν τη δυνατότητα να καταβάλλουν τις μηνιαίες δόσεις του δανείου απευθείας σε ελβετικά φράγκα.

14 Με αγωγή που άσκησε στις 31 Μαΐου 2021, ο A.S. αξίωσε από την Bank M. την καταβολή ποσού 3 660,76 PLN (περίπου 800 ευρώ), πλέον νόμιμων τόκων υπερημερίας από τις 8 Ιουνίου 2021 μέχρι την ημερομηνία εξοφλήσεως. Προς στήριξη της αγωγής του, ο A.S. προέβαλε ότι η σύμβαση ενυπόθηκου δανείου περιέχει καταχρηστικές ρήτρες που την καθιστούν άκυρη, με αποτέλεσμα η Bank M. να έχει εισπράξει χωρίς νόμιμη αιτία τις μηνιαίες δόσεις του δανείου.

15 Κατά τον A.S., η Bank M., χρησιμοποιώντας από την 1η Οκτωβρίου 2011 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020 το ποσό των 7 769,06 PLN (περίπου 1 700 ευρώ) το οποίο αντιστοιχούσε στις μηνιαίες δόσεις που είχαν καταβληθεί από τον Ιούνιο του 2011 έως τον Σεπτέμβριο του 2011, αποκόμισε κέρδος ύψους 7 321,51 PLN (περίπου 1 600 ευρώ). Για τον λόγο αυτόν, ο A.S. απαίτησε από την Bank M. να του καταβάλει το ήμισυ του ποσού αυτού, ήτοι 3 660,76 PLN (περίπου 800 ευρώ), δεδομένου ότι το έτερο ήμισυ έπρεπε να καταβληθεί στη σύζυγό του E.S., η οποία δεν είναι διάδικος στην κύρια δίκη.

16 Με το υπόμνημα αντικρούσεως που κατέθεσε την 1η Ιουλίου 2021, η Bank M. ζήτησε την απόρριψη της αγωγής του A.S., υποστηρίζοντας ότι η σύμβαση ενυπόθηκου δανείου δεν έπρεπε να ακυρωθεί κατά το μέρος που δεν περιείχε καταχρηστικές ρήτρες και ότι, εν πάση περιπτώσει,

- σε περίπτωση ακυρώσεως της εν λόγω συμβάσεως, μόνον η Bank M., και όχι ο A.S., θα ήταν σε θέση να αξιώσει την εξόφληση απαιτήσεως απορρέουσας από τη χρήση του κεφαλαίου χωρίς νόμιμη αιτία.
- 17 Το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοδικείο Βαρσοβίας – κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας, Πολωνία), που είναι το αιτούν δικαστήριο, παρατηρεί ότι ο A.S. βάλλει κατά των ρητρών του άρθρου 2, παράγραφος 2, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της σύμβασης ενυπόθηκου δανείου, σύμφωνα με τις οποίες η μετατροπή των ελβετικών φράγκων σε πολωνικά ζλότι και των πολωνικών ζλότι σε ελβετικά φράγκα, όσον αφορά το κεφάλαιο και τις μηνιαίες δόσεις του δανείου, πραγματοποιείται βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας που καθορίζει η Bank M. (των καλούμενων ρητρών «μετατροπής»).
 - 18 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι οι ρήτρες μετατροπής όπως οι επίμαχες στη διαφορά της κύριας δίκης κρίνονται από όλα τα πολωνικά δικαστήρια ως μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες και έχουν καταχωριστεί στο μητρώο μη επιτρεπτών ρητρών που τηρεί ο πρόεδρος του Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Γραφείου προστασίας του ανταγωνισμού και των καταναλωτών, Πολωνία).
 - 19 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν υπάρχει ακόμη ομοφωνία στην εθνική νομολογία ως προς το ζήτημα των συνεπειών της ύπαρξης, σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου, τέτοιων καταχρηστικών ρητρών μετατροπής. Εντούτοις, μετά την απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), στην εθνική νομολογία επικρατεί σαφώς η άποψη ότι η σύμβαση δανείου που περιέχει τέτοιες ρήτρες καθίσταται άκυρη.
 - 20 Όσον αφορά τις συνέπειες της ακυρώσεως συμβάσεως κατά το εθνικό δίκαιο, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η σύμβαση που έχει κριθεί άκυρη θεωρείται ως ουδέποτε συναφθείσα (ex tunc ακυρότητα). Εφόσον οι συμβαλλόμενοι έχουν εκπληρώσει ορισμένες παροχές βάσει της συμβάσεως αυτής, μπορούν να απαιτήσουν την επιστροφή τους, δεδομένου ότι πρόκειται για αχρεωστήτως καταβληθείσες παροχές.
 - 21 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο εξηγεί ότι, αφενός, η τράπεζα μπορεί να απαιτήσει από τον δανειολήπτη την επιστροφή του κεφαλαίου του δανείου που του χορηγήθηκε και, αφετέρου, ο δανειολήπτης μπορεί να απαιτήσει από την τράπεζα την επιστροφή των καταβληθεισών μηνιαίων δόσεων του δανείου και των εξόδων που εισέπραξε η τράπεζα. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι κάθε συμβαλλόμενος μπορεί επίσης να απαιτήσει την καταβολή νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης.
 - 22 Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η εθνική νομολογία δεν είναι ομοιόμορφη όσον αφορά το ζήτημα αν, στην περίπτωση άκυρης σύμβασης δανείου, οι συμβαλλόμενοι μπορούν να αξιώσουν, πέραν της καταβολής των ποσών που απαριθμούνται στη σκέψη 21 της παρούσας αποφάσεως, και την καταβολή άλλων ποσών λόγω της χρήσεως κεφαλαίων, για ορισμένο χρονικό διάστημα, χωρίς νόμιμη αιτία. Οι νομικές βάσεις τις οποίες επικαλούνται συνήθως οι συμβαλλόμενοι προς στήριξη τέτοιου είδους αξιώσεων είναι ο αδικαιολόγητος πλουτισμός και η επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων.
 - 23 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί, υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, ως προς το ζήτημα αν, στην περίπτωση σύμβασης δανείου που έχει κριθεί άκυρη, οι συμβαλλόμενοι μπορούν να ζητήσουν την επιστροφή ποσών τα οποία υπερβαίνουν τα ποσά που οι ίδιοι κατέβαλαν σε εκτέλεση της δανειακής συμβάσεως.

- 24 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτή καμία πρόσθετη αξίωση της τράπεζας πέραν της επιστροφής του χορηγηθέντος στον καταναλωτή κεφαλαίου (καθώς και, ενδεχομένως, νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης), χωρίς να διακυβευτούν οι σκοποί τους οποίους επιδιώκει η οδηγία 93/13. Κατά τη γνώμη του αιτούντος δικαστηρίου, δεδομένου ότι η ακυρότητα της δανειακής συμβάσεως οφείλεται στη συμπεριφορά της τράπεζας η οποία έκανε χρήση καταχρηστικών ρητρών, πρέπει να αποτραπεί το ενδεχόμενο να αποκομίσει η τράπεζα όφελος από συμπεριφορά της η οποία δεν αντίκειται μόνο στην οδηγία 93/13 αλλά και στις απαιτήσεις της καλής πίστης και των χρηστών ηθών. Η παροχή οφέλους στους επαγγελματίες που χρησιμοποιούν καταχρηστικές ρήτρες θα προσέκρουε επίσης στην ανάγκη διαφυλάξεως του αποτρεπτικού αποτελέσματος της προβλεπόμενης στην οδηγία 93/13 απαγορεύσεως τέτοιων ρητρών.
- 25 Επομένως, κατά το αιτούν δικαστήριο, αν γινόταν δεκτή μια τέτοια λύση, ο καταναλωτής που έλαβε γνώση της ύπαρξης καταχρηστικής ρήτρας θα προτιμούσε να συνεχίσει την εκτέλεση της συμβάσεως αντί να επικαλεστεί τα δικαιώματά του, στο μέτρο που η ακυρότητα της συμβάσεως θα μπορούσε να έχει αρνητικές οικονομικές συνέπειες, όπως την καταβολή αμοιβής για τη χρήση του κεφαλαίου.
- 26 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, αντιθέτως, ότι η παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να απαιτήσει την καταβολή πρόσθετων ποσών πέραν των μηνιαίων δόσεων τις οποίες ο ίδιος κατέβαλε στην τράπεζα καθώς και, ενδεχομένως, νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, εξόδων, προμηθειών και ασφαλιστρών, δεν φαίνεται να αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικότητας.
- 27 Εντούτοις, κατά το αιτούν δικαστήριο, η παροχή στους καταναλωτές της δυνατότητας να αξιώνουν από τους επαγγελματίες την καταβολή τέτοιων ποσών, λόγω της άνευ νομίμου αιτίας χρήσης του ποσού των μηνιαίων δόσεων, θα συνεπαγόταν την επιβολή δυσανάλογης κύρωσης στους επαγγελματίες.
- 28 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι πιθανές νομικές βάσεις τέτοιου είδους αξιώσεων εκ μέρους των καταναλωτών είναι πολύ παρεμφερείς και, ως εκ τούτου, δεν δικαιολογείται να παρέχεται η δυνατότητα ταυτόχρονης διεκδικήσεως τόσο πολλών απαιτήσεων, διότι άλλως θα παραβιαζόταν η αρχή της αναλογικότητας. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η παροχή της δυνατότητας αυτής θα προσέκρουε επίσης στην αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, αν μια σύμβαση δανείου κριθεί άκυρη στο σύνολό της, τα δύο συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται να επιστρέψουν όλες τις παροχές σε χρήμα που εκπληρώθηκαν σε εκτέλεση της συμβάσεως, αποκλεισμένης κάθε άλλης αξιώσεως.
- 29 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – κεντρικός τομέας της Βαρσοβίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 [...] και οι αρχές της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας την έννοια ότι αντιτίθενται σε ερμηνεία των εθνικών διατάξεων από τον δικαστή κατά την οποία, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή είναι εξαρχής άκυρη διότι περιέχει καταχρηστικούς συμβατικούς όρους, τα συμβαλλόμενα μέρη, πέραν της επιστροφής των χρηματικών ποσών που καταβλήθηκαν προς εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης (όσον αφορά το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, του δανειακού

κεφαλαίου, και όσον αφορά τον καταναλωτή, των μηνιαίων δόσεων, εξόδων, προμηθειών και ασφαλιστρών), καθώς και των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, μπορούν να απαιτήσουν και οποιεσδήποτε άλλες παροχές, συμπεριλαμβανομένων απαιτήσεων (ειδικότερα αμοιβής, αποζημίωσης, επιστροφής εξόδων ή αναπροσαρμογής της παροχής) απορреουσών από το γεγονός ότι:

1. ο εκπληρών τη χρηματική παροχή στερήθηκε προσωρινά τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τα κεφάλαιά του, οπότε απώλεσε τη δυνατότητα να τα επενδύσει και να αποκομίσει όφελος,
2. ο εκπληρών τη χρηματική παροχή υποβλήθηκε σε δαπάνες για την εξυπηρέτηση της σύμβασης δανείου και τη μεταφορά του χρηματικού ποσού στον αντισυμβαλλόμενο,
3. ο λήπτης της χρηματικής παροχής απέκτησε όφελος, καθώς μπορούσε να χρησιμοποιεί προσωρινά κεφάλαια τρίτου, έχοντας τη δυνατότητα να τα επενδύσει και να αποκομίσει όφελος,
4. ο λήπτης της χρηματικής παροχής είχε προσωρινά τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί κεφάλαια τρίτου χωρίς κόστος, γεγονός που θα ήταν αδύνατο υπό τις συνθήκες της αγοράς,
5. η αγοραστική δύναμη του χρήματος μειώθηκε με την πάροδο του χρόνου, πράγμα που συνεπάγεται πραγματική ζημία για τον εκπληρούντα τη χρηματική παροχή,
6. η προσωρινή διάθεση χρηματικού ποσού με σκοπό τη χρήση του μπορεί να εξομοιωθεί με παροχή υπηρεσίας για την οποία ο εκπληρών τη χρηματική παροχή δεν έλαβε αμοιβή;»

Επί του αιτήματος επανάληψης της προφορικής διαδικασίας

- 30 Κατόπιν της αναπτύξεως των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, η Bank M., με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 10 Μαρτίου 2023 και στις 26 Απριλίου 2023, ζήτησε να διαταχθεί η επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 83 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.
- 31 Προς στήριξη του αιτήματός της, η Bank M. προβάλλει ότι, πρώτον, από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα και, ειδικότερα, τις παρατηρήσεις του που περιλαμβάνονται στα σημεία 17, 19, 28, 29, 61, 62 και 66 δεν μπορεί να γίνει κατανοητή η έκταση των αξιώσεων του επαγγελματία και του καταναλωτή, όπερ εμποδίζει την ορθή εφαρμογή των αρχών της αναλογικότητας και της αποτελεσματικότητας.
- 32 Δεύτερον, η Bank M. διερωτάται μήπως οι καταναλωτές που συνήψαν ενυπόθηκο δάνειο στην Πολωνία θα περιέρχονταν ενδεχομένως σε ευνοϊκότερη θέση από εκείνους που έχουν συνάψει ενυπόθηκο δάνειο σε άλλο κράτος μέλος, εάν αποκτούσαν το δικαίωμα να αξιώσουν και άλλες παροχές από την τράπεζα, πέραν της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων.
- 33 Τρίτον, η Bank M. επικρίνει ορισμένες παρατηρήσεις που περιλαμβάνονται στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα.

- 34 Τέταρτον, τέλος, η Bank M. υποστηρίζει ότι η προφορική διαδικασία πρέπει να επαναληφθεί προκειμένου να παρασχεθεί στο Δικαστήριο η δυνατότητα να αποσαφηνίσει την επιρροή που ασκεί στην υπόθεση της κύριας δίκης η απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023, Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής) (C-100/21, EU:C:2023:229).
- 35 Συναφώς, υπενθυμίζεται, αφενός, ότι ο Οργανισμός του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Κανονισμός Διαδικασίας δεν προβλέπουν δυνατότητα των κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού ενδιαφερομένων να διατυπώνουν παρατηρήσεις σε απάντηση των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα [απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023, Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής), C-100/21, EU:C:2023:229, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 36 Αφετέρου, δυνάμει του άρθρου 252, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, ο γενικός εισαγγελέας διατυπώνει δημόσια, με πλήρη αμεροληψία και ανεξαρτησία, αιτιολογημένες προτάσεις επί των υποθέσεων οι οποίες, σύμφωνα με τον Οργανισμό του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαιτούν την παρέμβασή του. Το Δικαστήριο δεν δεσμεύεται ούτε από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα ούτε από την αιτιολογία βάσει της οποίας αυτός καταλήγει στις εν λόγω προτάσεις. Κατά συνέπεια, η διαφωνία οποιουδήποτε ενδιαφερομένου με τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα, όποια και αν είναι τα ζητήματα που εξετάζει ο γενικός εισαγγελέας, δεν μπορεί να συνιστά, αυτή καθαυτήν, λόγο που δικαιολογεί την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας [απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023, Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής), C-100/21, EU:C:2023:229, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 37 Βεβαίως, σύμφωνα με το άρθρο 83 του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο μπορεί ανά πάσα στιγμή, αφού ακούσει τον γενικό εισαγγελέα, να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, ιδίως αν κρίνει ότι δεν έχει διαφωτισθεί επαρκώς ή όταν ένας διάδικος, μετά τη λήξη της διαδικασίας αυτής, επικαλείται νέο πραγματικό περιστατικό δυνάμενο να ασκήσει αποφασιστική επιρροή επί της αποφάσεως του Δικαστηρίου, ή ακόμη όταν η διαφορά πρέπει να επιλυθεί βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου ενδιαφερομένων.
- 38 Ωστόσο, εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να αποφανθεί και ότι δεν απαιτείται να επιλυθεί η υπό κρίση διαφορά βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των ενδιαφερομένων. Τέλος, από το διαλαμβανόμενο στη σκέψη 30 της παρούσας αποφάσεως αίτημα επανάληψης της προφορικής διαδικασίας δεν προκύπτει κανένα νέο πραγματικό περιστατικό δυνάμενο να ασκήσει αποφασιστική επιρροή επί της αποφάσεως που καλείται να εκδώσει το Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση.
- 39 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, κρίνει ότι δεν απαιτείται να διαταχθεί η επανάληψη της προφορικής διαδικασίας.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

Επί του παραδεκτού του υποβληθέντος ερωτήματος και επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να απαντήσει στο ερώτημα αυτό

- 40 Στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο έθεσε το ζήτημα του παραδεκτού του ερωτήματος που υπέβαλε στο Δικαστήριο, δεδομένου ότι το ερώτημα αυτό αφορά τόσο τις αξιώσεις του καταναλωτή όσο και τις αξιώσεις της τράπεζας, σε περίπτωση που κριθεί άκυρη μια σύμβαση ενυπόθηκου δανείου, ενώ το αιτούν δικαστήριο έχει επιληφθεί μόνον αγωγής που ασκήθηκε από τον καταναλωτή.
- 41 Υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της καθιερούμενης με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και το οποίο φέρει την ευθύνη της εκδοθησομένης δικαστικής αποφάσεως να αξιολογήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να απαντήσει (απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2022, *Baltijas Starptautiskā Akadēmija* και *Stockholm School of Economics in Riga*, C-164/21 και C-318/21, EU:C:2022:785, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 42 Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης τεκμαίρονται λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβληθεί από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί ή όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως (απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2022, *Baltijas Starptautiskā Akadēmija* και *Stockholm School of Economics in Riga*, C-164/21 και C-318/21, EU:C:2022:785, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 43 Εν προκειμένω, στο μέτρο που το προδικαστικό ερώτημα αφορά εν μέρει τις αξιώσεις του επαγγελματία έναντι του καταναλωτή και παρά το γεγονός ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως δεν είχε υποβληθεί κανένα σχετικό αίτημα από την Bank M., το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το παραδεκτό αυτού του σκέλους του προδικαστικού ερωτήματος δικαιολογείται, καταρχάς, από το γεγονός ότι η *ex tunc* ακύρωση συμβάσεως συνεπάγεται την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων σε καθέναν από τους δύο συμβαλλομένους και, ως εκ τούτου, η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα είναι αναγκαία προκειμένου το αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί επί τυχόν ενστάσεων που θα προβάλλει ο επαγγελματίας για να αντικρούσει την αγωγή του καταναλωτή.
- 44 Κατά δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο πληροφορεί το Δικαστήριο ότι, σύμφωνα με την κρατούσα στην εθνική νομολογία ερμηνεία, αν οι δύο αντισυμβαλλόμενοι προέβησαν σε αχρεώστητες παροχές της ίδιας φύσεως και οι παροχές τους απορρέουν από την ίδια έννομη σχέση, μόνον ο συμβαλλόμενος που έλαβε τη σημαντικότερη παροχή μπορεί να θεωρηθεί ότι πλούτισε αδικαιολόγητα. Κατά συνέπεια, στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο υποχρεούται, εν πάση περιπτώσει, να εξετάσει το βάσιμο των αξιώσεων αμφοτέρων των αντισυμβαλλομένων.

- 45 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, αν δεν δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα στο σύνολό του, θα υπονομευθεί το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της οδηγίας 93/13, στο μέτρο που οι τράπεζες οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Πολωνία απειλούν δημοσίως τους καταναλωτές ότι θα υποστούν σοβαρές συνέπειες αν επιλέξουν να επικαλεστούν την ακυρότητα της σύμβασης τους ενυπόθηκου δανείου, διότι οι εν λόγω επαγγελματίες θα εγείρουν έναντι των καταναλωτών αξιώσεις σχετικές με την εξωσυμβατική χρήση του κεφαλαίου εκ μέρους των καταναλωτών.
- 46 Επιπλέον, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη ενώπιον του Δικαστηρίου στις 12 Οκτωβρίου 2022, η Bank M. πληροφόρησε το Δικαστήριο ότι έχει κινήσει χωριστή διαδικασία με σκοπό να απαιτήσει αποζημίωση από τον A.S. λόγω εξωσυμβατικής χρήσης του κεφαλαίου που δανείστηκε. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή αναστέλλεται μέχρι το πέρας της παρούσας διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου.
- 47 Εν προκειμένω, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 31 έως 33 των προτάσεών του, η υπό κρίση υπόθεση δεν εμπίπτει σε καμία από τις περιπτώσεις που απαριθμούνται στη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως, στις οποίες είναι δυνατόν να ανατραπεί το τεκμήριο λυσιτέλειας ενός προδικαστικού ερωτήματος. Πράγματι, από τις διευκρινίσεις που παρασχέθηκαν στο Δικαστήριο, οι οποίες συνοψίζονται στις σκέψεις 43 έως 46 της παρούσας αποφάσεως, προκύπτει ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, στο μέτρο που αφορά τις πρόσθετες αξιώσεις αποζημίωσης της τράπεζας, πέραν της επιστροφής του κεφαλαίου σε περίπτωση ακυρότητας της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, έχει σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο μπορεί να πρέπει να εξετάσει, ενδεχομένως αυτεπαγγέλτως, τις αξιώσεις αυτές. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει στη διάθεσή του τα νομικά και πραγματικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα. Κατά συνέπεια, το υποβληθέν ερώτημα είναι παραδεκτό.
- 48 Εξάλλου, υπενθυμίζεται ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να υποδείξει στους διαδίκους κατά τρόπο αντικειμενικό και εξαντλητικό, στο πλαίσιο των εθνικών δικονομικών κανόνων και υπό το πρίσμα της αρχής της επιείκειας στις αστικές διαδικασίες, τις έννομες συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η απάλειψη της καταχρηστικής ρήτρας, και τούτο ανεξαρτήτως του αν οι διάδικοι εκπροσωπούνται ή όχι από επαγγελματία δικαστικό πληρεξούσιο (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 97).
- 49 Η πληροφόρηση αυτή είναι ιδιαιτέρως σημαντική, ειδικότερα όταν η μη εφαρμογή της καταχρηστικής ρήτρας μπορεί να έχει ως συνέπεια την ακύρωση της συμβάσεως στο σύνολό της, με αποτέλεσμα την ενδεχόμενη έκθεση του καταναλωτή σε αξιώσεις περί επιστροφής (πρβλ. απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 98).
- 50 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αφορά ακριβώς τις έννομες συνέπειες που μπορεί να έχει η ακύρωση της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της λόγω του ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες και, επομένως, η απάντηση στο σκέλος του προδικαστικού ερωτήματος που αφορά τις αξιώσεις του επαγγελματία έναντι του καταναλωτή είναι αναγκαία προκειμένου να παρασχεθεί στο αιτούν δικαστήριο η δυνατότητα να εκπληρώσει το καθήκον του προς ενημέρωση του A.S. για τις συνέπειες αυτές.

- 51 Επιπλέον, η Bank M. υποστήριξε ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα κατά το μέρος που τούτο αφορά τις συνέπειες της ακυρώσεως της συμβάσεως οι οποίες δεν διέπονται από την οδηγία 93/13, αλλά από διάφορες διατάξεις του εθνικού δικαίου, των οποίων η ερμηνεία εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων.
- 52 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο δεν είναι μεν αρμόδιο να αποφαινεται επί της ερμηνείας εθνικών διατάξεων ή να κρίνει αν η ερμηνεία τους από το εθνικό δικαστήριο είναι ορθή, δεδομένου ότι η ερμηνεία αυτή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων (πρβλ. απόφαση της 3ης Ιουλίου 2019, UniCredit Leasing, C-242/18, EU:C:2019:558, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), πλην όμως γεγονός παραμένει, όπως διαπίστωσε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 35 των προτάσεών του, ότι το προδικαστικό ερώτημα δεν αφορά την ερμηνεία του πολωνικού δικαίου, αλλά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και των αρχών της αποτελεσματικότητας, της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας.
- 53 Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα και το ερώτημα αυτό είναι παραδεκτό.

Επί της ουσίας

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

- 54 Κατά πάγια νομολογία, το σύστημα προστασίας που θέτει σε εφαρμογή η οδηγία 93/13 στηρίζεται στο σκεπτικό ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε υποδεέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, όσον αφορά τόσο την εξουσία διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφόρησης, κατάσταση η οποία τον ωθεί να προσχωρήσει στους όρους που έχει καταρτίσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας, αδυνατώντας να επηρεάσει το περιεχόμενό τους (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 55 Λαμβάνοντας υπόψη την υποδεέστερη αυτή θέση, η οδηγία 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν μηχανισμό ο οποίος να διασφαλίζει ότι όσες συμβατικές ρήτρες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μπορούν να ελέγχονται προκειμένου να διαπιστωθεί ο ενδεχόμενος καταχρηστικός χαρακτήρας τους. Στο πλαίσιο αυτό, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διαπιστώσει, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, εάν, με γνώμονα τις ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, η ρήτρα αυτή πληροί τις απαιτήσεις καλής πίστωσης, ισορροπίας και διαφάνειας που θέτει η εν λόγω οδηγία (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 56 Δεδομένης της φύσεως και της σπουδαιότητας του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών, η οδηγία 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές. Προς τούτο, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να μην εφαρμόζουν

- τις καταχρηστικές ρήτρες ώστε αυτές να μην παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός αν ο καταναλωτής αντιτίθεται σε αυτό [απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, καθώς και, υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2022, D.B.P. κ.λπ. (Ενυπόθηκο δάνειο σε ξένο νόμισμα), C-80/21 έως C-82/21, EU:C:2022:646, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 57 Συμβατική ρήτρα η οποία κρίνεται καταχρηστική πρέπει, καταρχήν, να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Ως εκ τούτου, η διαπίστωση με δικαστική απόφαση της καταχρηστικότητας μιας τέτοιας ρήτρας πρέπει, κατ' αρχήν, να συνεπάγεται την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής κατάστασης στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν υπήρχε η εν λόγω ρήτρα (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 61).
- 58 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να αποκλείσει την εφαρμογή καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας, η οποία επιβάλλει την πληρωμή ποσών τα οποία κρίνονται μη οφειλόμενα, έχει, κατ' αρχήν, αντίστοιχο αποτέλεσμα συνιστάμενο στην επιστροφή των ποσών αυτών, στο μέτρο που η απουσία ενός τέτοιου αποτελέσματος θα ήταν ικανή να διακυβεύσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει να προσδώσει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, στη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις συναπτόμενες από επαγγελματία με καταναλωτές (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 62 και 63).
- 59 Υπενθυμίζεται επίσης ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές «τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας» (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 60 Παρά ταύτα, η διαμόρφωση από το εθνικό δίκαιο του πλαισίου για την προστασία την οποία εγγυάται στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 δεν επιτρέπεται να τροποποιήσει την έκταση ούτε, επομένως, την ουσία της προστασίας αυτής ούτε και να υπονομεύσει την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εν λόγω προστασίας με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων για τις καταχρηστικές ρήτρες, σκοπό τον οποίο επιδίωξε ο νομοθέτης της Ένωσης, όπως επισημαίνεται στη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 65).
- 61 Κατά συνέπεια, καίτοι εναπόκειται στα κράτη μέλη, μέσω του εθνικού δικαίου τους, να καθορίζουν το λεπτομερές πλαίσιο για τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων έννομων αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής, γεγονός παραμένει ότι η εν λόγω διαπίστωση πρέπει να καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν υπήρχε η καταχρηστική ρήτρα, ιδίως με τη θεμελίωση δικαιώματος για επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αχρεωστήτως, εις βάρος του, ο επαγγελματίας κατ' εφαρμογήν της καταχρηστικής ρήτρας (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 66).

62 Το προδικαστικό ερώτημα πρέπει να εξεταστεί ακριβώς υπό το πρίσμα των ως άνω παρατηρήσεων.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

63 Με το προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, στο πλαίσιο της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της για τον λόγο ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι:

- αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το πιστωτικό ίδρυμα αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων που κατέβαλε για την εκτέλεση της συμβάσεως, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, και
- αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το πιστωτικό ίδρυμα έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της συμβάσεως, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης.

64 Διαπιστώνεται ότι, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 44 των προτάσεών του, η οδηγία 93/13 δεν ρυθμίζει ρητώς τις συνέπειες της ακυρότητας συμβάσεως συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών που περιέχει η σύμβαση αυτή. Ως εκ τούτου, εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίσουν τις συνέπειες μιας τέτοιας διαπιστώσεως, εξυπακουομένου ότι οι κανόνες που θεσπίζουν προς τούτο πρέπει να είναι συμβατοί με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία.

65 Εξάλλου, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 57 της παρούσας αποφάσεως, συμβατική ρήτρα η οποία κρίνεται καταχρηστική πρέπει, καταρχήν, να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν μπορεί να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Ως εκ τούτου, η διαπίστωση της καταχρηστικότητας μιας τέτοιας ρήτρας με δικαστική απόφαση πρέπει, κατ' αρχήν, να έχει ως συνέπεια την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν υπήρχε η ρήτρα αυτή, ιδίως με τη θεμελίωση δικαιώματος για επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αχρεωστήτως, εις βάρος του, ο επαγγελματίας κατ' εφαρμογήν της καταχρηστικής ρήτρας (πρβλ. απόφαση της 31ης Μαρτίου 2022, *Lombard Lizing*, C-472/20, EU:C:2022:242, σκέψεις 50 και 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

66 Στο μέτρο που, όπως προκύπτει από τη νομολογία που μνημονεύθηκε στη σκέψη 58 της παρούσας αποφάσεως, η απουσία ενός τέτοιου αποτελέσματος θα μπορούσε να διακυβεύσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει να προσδώσει το άρθρο 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 στη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις συναπτόμενες από επαγγελματία με τους καταναλωτές, πρέπει να αναγνωρίζεται παρόμοιο αποτέλεσμα επιστροφής όταν ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρητρών συμβάσεως συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία συνεπάγεται όχι μόνον την ακυρότητα των ρητρών αυτών, αλλά και την ακυρότητα της συμβάσεως στο σύνολό της.

- 67 Επιπλέον, από το άρθρο 7, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, προκύπτει ότι η οδηγία αυτή έχει επίσης ως σκοπό να αποτρέψει τους επαγγελματίες από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτουν με καταναλωτές.
- 68 Επομένως, η συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης εθνικών κανόνων που διέπουν τις πρακτικές συνέπειες της ακυρότητας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου λόγω της υπάρξεως καταχρηστικών ρητρών εξαρτάται από το ζήτημα αν οι κανόνες αυτοί, αφενός, καθιστούν δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής κατάστασης στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν είχε συναφθεί η σύμβαση αυτή και, αφετέρου, δεν διακυβεύουν το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει η οδηγία 93/13.
- 69 Εν προκειμένω, όσον αφορά, πρώτον, τη δυνατότητα του καταναλωτή να προβάλλει, σε περίπτωση ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, αξιώσεις επιπλέον της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων που κατέβαλε για την εκτέλεση της σύμβασης καθώς και, ενδεχομένως, της καταβολής νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, δεν προκύπτει, υπό την επιφύλαξη εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, ότι η δυνατότητα αυτή διακυβεύει τους σκοπούς που μνημονεύονται στη σκέψη 68 της παρούσας αποφάσεως.
- 70 Συναφώς, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί, αν οι κρίσιμοι εθνικοί κανόνες επιτρέπουν την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής κατάστασης στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής αν δεν είχε συναφθεί η σύμβαση αυτή.
- 71 Όσον αφορά το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, επισημαίνεται ότι η μνημονευθείσα στη σκέψη 69 της παρούσας αποφάσεως δυνατότητα είναι ικανή να συμβάλει στο να αποφεύγουν οι επαγγελματίες να περιλαμβάνουν καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτουν με καταναλωτές, στο μέτρο που, αν συμπεριληφθούν σε μια σύμβαση τέτοιες ρήτρες οι οποίες συνεπάγονται την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, είναι δυνατόν να υπάρξουν οικονομικές συνέπειες επιπλέον της επιστροφής των ποσών που κατέβαλε ο καταναλωτής και, ενδεχομένως, της καταβολής τόκων υπερημερίας.
- 72 Πρέπει να προστεθεί ότι η λήψη, από το αρμόδιο δικαστήριο, μέτρων όπως τα διαλαμβανόμενα στη σκέψη 69 της παρούσας αποφάσεως δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντίκειται στην αρχή της ασφάλειας δικαίου, δεδομένου ότι συνιστά συγκεκριμένη εφαρμογή της απαγορεύσεως των καταχρηστικών ρητρών που προβλέπει η οδηγία 93/13.
- 73 Εξάλλου, η αρχή της αναλογικότητας, η οποία αποτελεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, επιτάσσει η εθνική ρύθμιση που θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο αυτό να μην υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2013, *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 74, και της 8ης Δεκεμβρίου 2022, *BTA Baltic Insurance Company*, C-769/21, EU:C:2022:973, σκέψη 34). Κατά συνέπεια, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της διαφοράς της κύριας δίκης, αν και σε ποιον βαθμό η ικανοποίηση των αξιώσεων του καταναλωτή, όπως οι διαλαμβανόμενες στη σκέψη 69 της παρούσας αποφάσεως, υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών που μνημονεύονται στη σκέψη 68 της παρούσας αποφάσεως.

- 74 Επομένως, στο πλαίσιο της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της για τον λόγο ότι η εν λόγω σύμβαση δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε αυτήν, η οδηγία 93/13 δεν αντιτίθεται σε ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το πιστωτικό ίδρυμα αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων που κατέβαλε για την εκτέλεση της συμβάσεως, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύονται οι σκοποί της οδηγίας 93/13 και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.
- 75 Δεύτερον, όσον αφορά τις αξιώσεις του επαγγελματία έναντι του καταναλωτή, επισημαίνεται ότι, όπως και η δυνατότητα του καταναλωτή να προβάλει απαιτήσεις απορρέουσες από την ακυρότητα της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, οι αξιώσεις αυτές θα μπορούσαν να γίνουν δεκτές μόνον αν δεν διακυβεύονται οι σκοποί που μνημονεύονται στη σκέψη 68 της παρούσας αποφάσεως.
- 76 Όπως επισήμανε όμως ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 60 των προτάσεών του, η παροχή σε πιστωτικό ίδρυμα του δικαιώματος να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης και, ενδεχομένως, της καταβολής τόκων υπερημερίας θα μπορούσε να διακυβεύσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που επιδιώκει η οδηγία 93/13.
- 77 Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει, σε άλλο πλαίσιο, ότι, εάν το εθνικό δικαστήριο είχε την εξουσία να αναθεωρεί το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές, στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμη και αν αυτές κρίνονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε εντούτοις να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 69).
- 78 Ομοίως, ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το πιστωτικό ίδρυμα έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης και, ως εκ τούτου, να λάβει αμοιβή για τη χρησιμοποίηση του κεφαλαίου αυτού από τον καταναλωτή θα συνέβαλλε στην εξάλειψη του αποτρεπτικού αποτελέσματος που έχει για τους επαγγελματίες η ακύρωση της εν λόγω συμβάσεως.
- 79 Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα της προστασίας που παρέχει στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 θα διακυβευόταν αν αυτοί, όταν επικαλούνται τα δικαιώματα που αντλούν από την οδηγία, ήταν εκτεθειμένοι στον κίνδυνο να υποχρεωθούν να καταβάλουν μια τέτοια αποζημίωση. Όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 61 των προτάσεών του, μια τέτοια ερμηνεία θα ενείχε τον κίνδυνο δημιουργίας καταστάσεων στις οποίες θα ήταν περισσότερο συμφέρουσα για τον καταναλωτή η συνέχιση της εκτέλεσης της σύμβασης που περιέχει καταχρηστική ρήτρα παρά η άσκηση των δικαιωμάτων που αντλούν οι καταναλωτές από την οδηγία.

- 80 Η συλλογιστική αυτή δεν κλονίζεται από την επιχειρηματολογία της Bank M. κατά την οποία, αν οι επαγγελματίες δεν είχαν τη δυνατότητα να ζητήσουν αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης και, ενδεχομένως, της καταβολής τόκων υπερημερίας, οι καταναλωτές θα ελάμβαναν δάνειο «δωρεάν». Ωσαύτως δεν κλονίζεται η συλλογιστική αυτή από την επιχειρηματολογία της Bank M. και της Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego (Επιτροπής χρηματοπιστωτικής εποπτείας, Πολωνία), κατά την οποία η σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών θα απειλούνταν αν οι τράπεζες δεν είχαν τη δυνατότητα να ζητήσουν από τους καταναλωτές μια τέτοια αποζημίωση.
- 81 Συναφώς, πρώτον, σύμφωνα με την αρχή *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* (ουδείς δύναται να επικαλεστεί προς όφελός του δική του παράνομη συμπεριφορά), δεν μπορεί να επιτραπεί να αντλεί ένας συμβαλλόμενος οικονομικά οφέλη από την παράνομη συμπεριφορά του ούτε να αποζημιώνεται αυτός για τις δυσμενείς συνέπειες που προκάλεσε η εν λόγω συμπεριφορά.
- 82 Εν προκειμένω, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 58 των προτάσεών του, η ενδεχόμενη ακύρωση της σύμβασης ενυπόθηκου δανείου αποτελεί συνέπεια της χρήσης καταχρηστικών ρητρών από την Bank M. Επομένως, η τράπεζα αυτή δεν μπορεί να αποζημιωθεί για την απώλεια κέρδους ανάλογου προς εκείνο που προσδοκούσε να αποκομίσει από την εν λόγω σύμβαση.
- 83 Δεύτερον, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 63 των προτάσεών του, το επιχείρημα που αφορά τη σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών δεν ασκεί επιρροή στο πλαίσιο της ερμηνείας της οδηγίας 93/13, η οποία αποσκοπεί στην προστασία των καταναλωτών. Εξάλλου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι επαγγελματίες μπορούν να καταστρατηγούν τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία 93/13 για λόγους διαφύλαξης της σταθερότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών. Πράγματι, τα τραπεζικά ιδρύματα οφείλουν να οργανώνουν τις δραστηριότητές τους κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία.
- 84 Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της για τον λόγο ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών που περιείχε, η οδηγία 93/13 αντιτίθεται σε ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το πιστωτικό ίδρυμα έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης.
- 85 Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, στο πλαίσιο της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της για τον λόγο ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι:
- δεν αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το πιστωτικό ίδρυμα αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων που κατέβαλε για την εκτέλεση της σύμβασης, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύονται οι σκοποί της οδηγίας 93/13 και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας, και

- αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το πιστωτικό ίδρυμα έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 86 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαινεται:

Στο πλαίσιο της ακυρώσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου στο σύνολό της για τον λόγο ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορεί να εξακολουθήσει να υφίσταται μετά την απάλειψη των καταχρηστικών ρητρών,

το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές,

έχουν την έννοια ότι:

- **δεν αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το πιστωτικό ίδρυμα αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής των μηνιαίων δόσεων και των εξόδων που κατέβαλε για την εκτέλεση της σύμβασης, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύονται οι σκοποί της οδηγίας 93/13 και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας, και**
- **αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία το πιστωτικό ίδρυμα έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον καταναλωτή αποζημίωση επιπλέον της επιστροφής του κεφαλαίου που χορηγήθηκε προς εκτέλεση της σύμβασης, καθώς και της καταβολής των νόμιμων τόκων υπερημερίας από την ημερομηνία όχλησης.**

(υπογραφές)